

Abstract

This is a descriptive study which documents how the Turkish language and culture classes have evolved in Belgium since 1977. These classes were started to introduce and teach Turkish language and culture to Turkish migrant families'children in the Western Europe where the Turkish people were densely populated. However; in years, different procedures were followed. In some western European countries, these classes were stopped or drastic decreases were observed in the number of students. Empirical studies focusing on the reasons of this decrease on the number of students and stopping the classes have been available in the related field. Descriptive studies are also important in documenting the current situation and transferring the process of how the problems emerged in these classes. In line with this background, this research aims to focus on the process of the implementation of Turkish language and culture classes and to describe the effect of this process on the current situation of these language classes.

Keywords: Belgium, Flanders, Vallonia, Turkish as a mother tongue and culture classes

Öz

Bu makale Belçika'da 1977 yılından veri verilmekte olan Türkçe ve Türk kültürü derslerinin yıllar içerisinde nasıl bir gelişim göstererek bugünlere geldiğine ışık tutmaya çalışan betimsel bir çalışmadır. Türk göçmen nüfusun yoğun olduğu Batı Avrupa ülkelerinde göçmen Türk ailelerinin çocuklarına kendi ana dillerini ve kültürlerini tanıtmak ve korumak amacıyla başlatılan bu derslerde yıllar içerisinde farklı uygulamalar görüldü. Bazı Batı Avrupa ülkelerinde bu dersler çeşitli gerekçeler ile kapatıldı ya da öğrenci sayılarında ciddi düşüşler gözlemlendi. Derslerin kapatılma gerekçeleri veya öğrenci sayısındaki düşüş hakkında yapılmış görgül çalışmalar ilgili alanda yer bulmaya başlamıştır. Ancak Türkçe ve Türk kültürü derslerinin sağlıklı bir şekilde geleceğe taşınmasında sürecin ve sorunların nasıl bir gelişim gösterdiğini belgelemek ve ileriye ışık tutmak açısından betimsel araştırmalar da çok önemlidir. Bu araştırma Belçika'da

¹ Türkçe derslerinin Belçika'daki geçmişi hakkındaki tecrübelerini paylaşarak makalenin hazırlanmasına değerli fikirleri ile katkıda bulunan Gent Belediyesi Eğitim Bölümü görevlisi Sayın Ayşe İşçi'ye, Gent şehrinde uzun yıllar Türkçe öğretmenliği yapmış olan emekli öğretmen Sayın Recep Cirik'e, Anvers Belediye Meclis Üyesi Sayın Şener Uğurlu'ya, Flaman Bölgesi federal milletvekili ve eğitimci Fatma Pehlivan'a, 2017-2018/YTB destekli "Anvers Hafta Sonu Türkçe okulumuz" proje koordinatörü Dr. Ebru Karataş Acer'e ve resmi belgeleri sağlayan Brüksel Eğitim Müşavirliği'ne sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

² Dr. Gent Üniversitesi, Edebiyat ve Felsefe Fakültesi, Mütercim, Tercümanlık ve İletişim Bölümü, Türkçe Anabilim dalı

Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin başlamasından günümüze kadar nasıl bir süreçten geçtiğini ve bu sürecin derslerin şu anki duruma gelmesi üzerindeki etkisini betimlemeye çalışan bir nitel bir araştırmadır. Anahtar Kelimeler: Belçika, Flaman Bölgesi, Valon Bölgesi, Türkçe ve Türk kültürü dersleri

Giriş

Batı Avrupa'da yer alan ve Türk göçmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkelerde verilmeye başlanan ana dili olarak Türkçe ve Türk Kültürü dersleri (TTK) hakkında yapılmış araştırmalar ilgili alanda yerini almıştır (örneğin bkz: Hollanda örneklemini için Yağmur, 2006; 2007; 2010, Fransa için Akıncı, 2007; Akıncı ve Jolly, 2010, Belçika için Sarıkaya, 2014, Irmak, 2016; Almanya için Şen, 2016). Bu araştırmalarda Türkçe'nin ana dili olarak eğitimi ve öğretimi konusundaki sorunlar geniş bir çerçevede vurgulanmıştır. Bu nedenle bu makalede sözü edilen araştırma bulgularındaki sorunlar bir kez daha ele alınmak yerine, bu sorunlara yönelik olarak önerilen çözümleri uygulama konusunda ciddi adımlar atmamanın Belçika'da, özellikle Flaman Bölgesi'ndeki, TTK derslerini getirdiği son nokta temel alınarak bu ülkedeki TTK derslerinin geldiği durumun gelişimsel süreci ele alınacaktır. Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan dil politikaları ve bu politikalar temel alınarak izlenen uygulamalardaki farklılıklar ülkeler arasında Türkçenin ana dili olarak öğretimi konusunda da değişik uygulamalara yol açmaktadır. Ancak uygulamalar ne kadar farklı olursa olsun araştırmalardan özetlenen sorunlar konusunda bir tutarlılık söz konusudur. Kısacası bu makale Belçika'daki TTK derslerinin dün ve bugüne bakarak yarınına ışık tutmaya çalışan betimsel bir çalışmadır.

Belçika'da Göç Toplumunu Olarak Türkler ve Ana dili Olarak Türkçe

Dil konusuna değinmeden önce Belçika'daki Türk toplumunun göç tarihçesine bakmak bugün gelinen durumu anlamak adına faydalı olacaktır. Belçika'ya göçün tarihçesi Türk toplumu açısından 16 Temmuz 1964 tarihinde Belçika ve Türkiye arasında yapılan işgücü anlaşması ile resmîleşmiştir. Bu tarihten önce Türkiye'den Belçika'ya kişisel ya da küçük gruplar halinde başlamış olan bir iş göçü söz konusuydu. İlgili birçok kaynakta belirtildiği gibi Batı Avrupa devletleri ile Türkiye arasında 60'lı yılların başlarında yapılan iş göçü anlaşmaları sonucu Fransa, Almanya, Belçika gibi ülkelere giden Türk işçilere ilk zamanlarda geçici işçi gözü ile bakılmış ve bir süre sonra işçilerin Türkiye'ye geri döneceği düşünülmüş. Ancak gerek aile birleşimi gerek Türkiye'den yapılan evlilikler aracılığı ile Batı Avrupa'daki Türk işçi nüfusun sayısı gittikçe artmış ve misafir olarak bakılan bu topluluk kalıcı hâle gelmiştir. Bu geçici topluluğa kalıcı olarak bakmak devamında onların sosyal, kültürel ve dil anlamında içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamaları açısından değişik ihtiyaçlar doğurmuştur. Buldukları ülkelerde misafir işçilikten etnik azınlık duruma gelen Türk nüfusu arasında birinci nesil açısından yaşadıkları ülkenin anadilini yeterli düzeyde bilmemekten ve ev sahibi topluma uyum sağlayamamaktan kaynaklı sorunlar yaşanırken ikinci ve üçüncü nesil Türk nüfusu kendi ana dillerini ve kültürlerini korumak ve ev sahibi topluma daha iyi uyum sağlamak gibi farklı sorunlar ile başa çıkmaktadır. Genel bir bakış açısı ile bakıldığında Belçika toplumunda bugün üçüncü nesil Türklerin yetişmekte olduğu söylenebilir. Günümüzde Belçika'da toplam olarak yaşayan Türk kökenli nüfusun sayısını söyleyebilmek zordur. Belçika'daki çifte vatandaşlık uygulamasından dolayı yalnızca Belçika vatandaşı olarak kaydedilmiş Türk nüfus da söz konusudur. Türkiye kayıtlarındaki resmî bilgiler sadece "Türk vatandaşı" olarak kaydolmuş Türkleri, Belçika kayıtlarındaki bilgiler sadece "Belçika vatandaşı" olan Türk kökenli nüfusu göstermektedir. Ancak en genel anlamıyla Belçika'da bugün 250.000 Türkiye kökenli nüfus yaşadığından sözedilmektedir (Manço ve Manço, 2017).

Batı Avrupa ülkeleri diyerek genel bir bakış açısı sergilemek, Belçika bağlamı düşünüldüğünde daha farklı bir yaklaşım gerektirmektedir. Belçika -Belçika Krallığı-federal devlet yönetim şekli ile diğer Batı Avrupa ülkelerinden farklıdır. Avrupa'nın kalbi olarak adlandırılacak bir coğrafi konumda yer almasının yanı sıra Avrupa Birliği içindeki rolü açısından stratejik bir öneme sahiptir. Ülke 3 ana toplumdans meydana gelmektedir ve dil/eğitim konusundaki kararlar ve uygulamalar bu toplumların sorumluluğundadır: Flamanca/Flemenkçe'nin resmî dil olduğu Flaman Bölgesi, Fransızca'nın resmî dil olduğu Valon Bölgesi, Almanca'nın resmî dil olduğu Alman Bölgesi. Ayrıca coğrafi olarak Flaman Bölgesi sınırları içerisinde kalmakla birlikte 3 dilin de resmî dil olarak kabul edildiği Brüksel Başkent Bölgesi. 3 resmî dilin olduğu ayrıca jeopolitik konumundan dolayı ve eğitim politikası ile bağlantılı olarak halkının büyük çoğunluğunun İngilizce bildiği bir ülke için çok dilliliğe yaklaşımın pozitif olması beklenirken Belçika'da özellikle son yıllarda göçmen çok dilliliğine karşı olumsuz adımlar atılmaktadır. Yabancı kökenli öğrencilerin akademik başarılarının düşük olmasının en temel nedeni dil ile bağdaştırılarak yargılamalar yapılmaktadır. Bilimsel araştırmalar iki dilliliğinin bilişsel açıdan katkılarını ortaya çıkaracak sonuçlar göstermeye devam ederken eğitim ile ilgili kararlar alan yönetim birimleri bu sonuçları göz ardı etmektedir.

Belçika gibi Türkçenin bir azınlık dili olarak konuşulduğu ortamlarda dengeli bir iki dillilik geliştirmek oldukça özen ister. Çünkü kullanılan baskın dil (toplum dili) evde/ailede kullanılan dilden farklıdır ve bireyin toplumda sağlıklı ilişkiler sürdürülebilmesinin en önemli şartı ülkenin resmî diline hakim olmasıdır. Ancak aileler bazen çocuklarının toplumda/okulda daha iyi kabul görmesini istediği için azınlık dili konumunda olan ana dil yerine toplum dilinin daha iyi öğrenilmesi konusunda bir yol seçmektedirler. Özellikle Belçika bağlamında olduğu gibi ülkenin dil ve eğitim politikası ile ilgilenen yöneticileri göçmen ailelerin çocuklarının akademik başarısızlıklarını doğrudan eğitim dili olan Flamanca ya da Fransızca konusundaki eksikliklerine bağladığı için aileler ana dillerini ihmal etme eğilimi göstermektedirler. Ülke yöneticilerinin bu yaklaşımı üzerinde PISA, PIRLS, TIMSS gibi uluslararası karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılan sınav sonuçlarının da etkisi vardır. Örneğin, PISA sınavı başarı ortalaması Belçika/Flaman Bölgesi'nde oldukça yüksektir. Ancak sonuçlar daha detaylı incelendiğinde bu sonuçlarda göçmen kökenli öğrencilerin başarı düzeyinin kendi akranlarından düşük olduğu görülmektedir. İşte bu başarısızlık yöneticiler tarafından bölgenin resmî dili olan Flamanca'daki yetersizliğe bağlanmaktadır (Pulinx, Van Avermaet ve Ağırdağ, 2015).

Etnikdilsel Canlılık Kuramı araştırmaları çerçevesinde Türkçe

Alan yazını uzun yıllardır iki dilliliğin hem eğitim hem sosyal hem ekonomik açıdan pozitif sonuçlarına işaret etmektedir. Ana dilin öğrenilen ikinci dili desteklediği/kolaylaştırdığı, bu bilişsel kazanımların üstünlük farkındalığını ve yönetici işlevleri de olumlu yönde etkilediği görüşü bilimsel olarak birçok çalışmada kanıtlanmıştır (Cummins, 1991; Verhoeven, 2007). Ancak ne düzeyde ve hangi ortamlarda edinilmiş ana dilin edinilen ikinci dili olumlu yönde desteklediği konusunda araştırmalar hâlen devam etmektedir. Tekdilli çocuklarla yapılmış araştırma sonuçları çocukların erken dönem dil becerilerinin ev ortamında kendilerine sunulan eğitici ortam ve dil girdisi ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Foster, Lambert, Abbott-Shim, McCarty, & Franze, 2005; Hoff, 2006). Bundan çıkarım yaparak ikidilli olarak yetişen çocukların her iki dili hangi etkileşimsel ortamlarda edindikleri, hangi amaçla, kimlerle kullandıkları önem kazanmaktadır. Yoğun göç almış ülkelerdeki Türklerin etnikdilsel canlılıkları konusunda tamamlanmış araştırmalar genel anlamda Türklerin ana dillerine karşı olumlu tutum geliştirdiklerini, ana dillerini konuşmak konusunda ısrarcı olduklarını ve ana dili ortak bir bağ ve aidiyet

olarak gördüklerini göstermiştir. İmer, Kocaman ve Özsoy (2011) başka bir dilin konuşulduğu ortamda bir yaşam sürerken kişilerin kendi anadillerini kullanmaya devam etmesini dilsel sürdürüm olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle ve etnikdilsel canlılık kuramı çerçevesinde değişik ülkelerdeki Türkler ile yapılmış araştırma sonuçlarına birlikte bakılacak olunursa Türklerin Türkçeyi kullanımları konusunda yüksek etnikdilsel canlılığa sahip oldukları söylenebilir. Ancak elbette bu genel bir bakış açısidir ve bu sonuca ulaşırken dikkate alınması gereken değişkenler vardır. Örneğin; Altinkamış ve Ağırdağ (2014) tarafından Belçika/Flaman bölgesinde yapılmış bir araştırmada nesil, yabancı ülkede geçirilen süre, sosyal statü değişkenlerinin Türkçeye yönelik tutum üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Eğitim düzeyi yükseldikçe ana dile karşı olan tutumda bir olumsuzluk sergilenmese bile ana dil kullanımı konusunda gerileme görülmektedir. Sosyal açıdan düşünülecek olursa, bu göçmen toplumda ikidilli/iki kültürlü olarak yetişmenin/yaşamının bir sonucu olarak görülebilir. Yağmur (2011)'de etnikdilsel canlılığın dilsel davranışlara etkisini detaylı bir tablo ile açıklamış, yüksek etnikdilsel canlılığın dil sürdürümüne, düşük etnikdilsel canlılığın toplumsal bütünleşme yoluyla ya dilsel asimilasyona ya da ayrılaşma yoluyla dil sürdürümüne yönlendirme yapabileceği belirtilmiştir. Giles, Bourhis ve Taylor'a göre (1977), dil, grup aidiyeti ve etnik grup kimliğinin en önemli parçasıdır. Grup kimlikleri üzerinde etkili olduğu belirtilen 3 grup değişkenden söz edilebilir. Bunlar konum değişkenleri, demografi ile ilgili değişkenler ve kurumsal destek değişkenleridir. Bu makaleye temel oluşturan Belçika'daki TTK derslerinin geldiği son durumu Giles vd. (1977) tarafından belirtilen bu değişkenlerden özellikle kurumsal destek ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Kurumsal destek, bir dili temsil eden grubun resmî olan ve olmayan etkinliklerde ne derece temsil edildiği ile ilişkilidir. Bu etkinlikler mesela eğitim, kamu ve sanayi hizmetleri, din ve kültür ile ilgili olabilir.

İkidilliliğin gelişiminde Türkçe

Göçmen çokdilliliği bağlamında Türkçenin edinimi üzerine son yıllarda dikkat çekici çalışmalar yapılmaktadır. Doğup büyüdükleri ülkenin toplumdilini akademik anlamda yeterince bilmedikleri için ileri yaşlarda meslek eğitimine erken dönemde ise dil terapisine yönlendirilen Türk kökenli gençlerin ana dil/ev/aile dilleri olan Türkçede ne kadar iyi oldukları da tartışmaya açıktır. Bu konuda yapılmış güncel araştırmaları şöyle özetlemek mümkündür. Akoğlu ve Yağmur (2016) Hollanda'da 6 yaşlarında 30 Hollandaca-Türkçe ikidilli ve 30 Türkçe tek dilli çocukla yaptıkları karşılaştırmalı çalışmada, ikidilli çocukların Türkçe dil gelişiminin tekdilli akranlarından geride olduğunu bulmuşlardır. Backus ve Yağmur (2017) tarafından 8 yaşındaki Hollandaca-Türkçe ikidilli çocuklarla yapılan başka bir araştırmada ise bu gruptaki çocukların sosyo-edimibilimsel olarak adlandırılan günlük hayattaki dil kullanım ile ilgili becerilerinde tek dilli akranlarından geride kaldıkları bulunmuştur. Dil yeterliği ve edimibilimsel beceriler sıkı ilişki içindedir. Çocukların edimibilimsel becerilerde geri olmasının nedeni onların anadilleri olan Türkçe'de dil yeterliklerinin düşük olması ile ilişkilendirilebilir (Backus ve Yağmur, 2017). Benzer bir başka çalışmada, Bezicioğlu-Göktolga (2016) 5-8 yaş aralığında 24 Türkçe-Hollandaca ikidilli çocukla yürüttüğü araştırmasında anadili Türkçe olan ikidilli çocukların tek dilli akranlarından sözcük tanımlama, sözcük dizimi sıralaması ve dilbilgisi yargı testi görevlerinde Türkçe dil becerileri açısından geride olduğunu bulmuştur. Ancak farklı sonuçların gözlemlendiği araştırmalar ile de karşılaşmak olasıdır. Örneğin, Marinis ve Özge (2010) Türkçe-İngilizce ikidilli çocuklar ile Türkçe tekdilli çocukları alıcı dilde Türkçe becerileri açısından karşılaştırmış ve iki grup arasında anlamlı bir farklılıktan söz etmemiştir. Marinis ve Özge (2010) bunun katılımcı çocukların sadece alıcı dil becerilerinin ölçülmesinden kaynaklanmış olabileceğini vurgulamıştır.

Araştırmalarda gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta göç bağlamında Türk toplumunun gösterdiği sosyo-demografik özelliklerin çeşitliliğidir. Bu sosyo-demografik özellikler Türk toplumunun yoğun olarak bulunduğu ülkeler arasında ciddi değişiklikler gösterdiği gibi aynı ülke içerisindeki Türk toplumu arasında da Türkçe dil becerilerini etkileyecek şekilde göz ardı edilemeyecek farklılıklar vardır. Bu yüzden yukarıda özetlenen çalışmaların hangi ülkede hangi sosyo-ekonomik arka plandan gelen ailelerin çocukları ile yapılmış olduğu önemlidir. Bu araştırmaların sonuçlarından çıkarılarak yapılacak genellemelerde bunun dikkate alınması çok hassas bir konudur.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi ve sohbet tarzı görüşme teknikleri kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman incelemesi sosyal bilimlerde tek başına bireysel bir araştırma yöntemi iken araştırmada kullanılan diğer yöntemi desteklemek amaçlı ek bilgi kaynağı olarak da tercih edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada doküman incelemesi sohbet tarzı görüşme yöntemi sonucu elde edilmiş bilgiye zemin hazırlamak amacıyla kullanılmıştır. Görüşmedeki sorular doküman incelemesi sonucu elde edilen bulgular temel alınarak hazırlanmıştır. Buradan hareketle bu araştırmanın betimsel bir çalışma olduğu söylenebilir.

Belçika'daki TTK derslerinin tarihçesini betimleyebilmek için Brüksel Büyükelçiliği, Eğitim Müşavirliği ile şahsen iletişim kurulmuş ancak Müşavirlik arşivinde ilk yıllara kadar giden resmî belgeler ve öğrenci sayılarına ilişkin bilgiler sınırlı olduğu için elde edilen belgeleri desteklemek adına bu makaleye zemin oluşturan Belçika, Flaman bölgesinde saha çalışması yapılmıştır. Bu bölgede uzun yıllardır Türkçe ile ilgili çalışmalarını tanıyan Gent Belediyesi Eğitim bölümü sorumlularından Ayşe İşçi, Gent şehrinde uzun yıllar MEB görevlendirmesi ile Türkçe ve Türk Kültürü öğretmeni olarak görev yapmış ve devamında Gent Belediyesi bünyesinde öğretmenlik görevine devam ederek, emekli olmuş Sayın Recep Cirik, Anvers Eyaleti Belediye meclis üyesi ve eğitimci Şener Uğurlu ve Flaman Bölgesi federal milletvekili ve eğitimci Fatma Pehlivan ile görüşülerek Belçika'daki, özellikle Flaman Bölgesi'ndeki TTK derslerinin tarihsel geçmişine yönelik bir betimleme yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca internet ortamında TTK derslerinin geçmişi hakkında tarama yapılmış ve bazı resmî bilgiler toplanmıştır. Bu belgeler resmî belge niteliği taşımaktadır. Buna ek olarak, yazarın Belçika'daki 2011-2016 yılları arasındaki Brüksel Eğitim Müşavirliğine bağlı olarak görev yaptığı süredeki gözlemlerine ve devamındaki yıllarda Belçika'daki akademisyenlik görevi süresince Türk kökenli aileler ve 3-6 yaş arasındaki çocuklar ile sürdürdüğü "Erken Dönem Çiftdilcilik" konusundaki araştırmalarına dayanmakta ve 2017-2018 yılında Gent Üniversitesi ve Gent Belediyesi işbirliği ile yürütülen "Ev Dilinden Okul Diline" projesindeki deneyimlerini temel almaktadır.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle araştırma soruları ile ilişkili olarak doküman incelemesi sonucu elde edilen bulgular, ardından görüşmelerde ortaya çıkan temalar verilecektir.

Doküman taraması

Belçika'daki TTK derslerinin tarihçesine bakmak için 29 Aralık 1958 tarihinde Belçika ve Türkiye arasında imzalanan Kültür Anlaşmasına kadar gidilmelidir. Bu anlaşma ile Belçika ve Türkiye arasında dostane bir çerçevede fikir, sanat ve bilim alanlarında karşılıklı işbirliği yapmanın ve ülkelerin birbirlerinin sosyal hayatlarını anlamalarının yolunun açılacağı ve destekleneceği konusunda resmî bir görüş birliğine varılmıştır. Bu

görüş birliği anlaşmasından hareketle, Belçika'da TTK dersleri ilk olarak 1977 yılında Türkiye tarafından görevlendirilen öğretmenler tarafından derneklerde verilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda verilen TTK dersleri genelde Türk toplumuna misafir işçi gözüyle bakıldığı ve bu misafir işçilerin bir süre sonra ülkelerine dönmeleri söz konusu olduğundan onların ana dillerini unutmamaları ve kültürlerini koruma amacı üzerine kurulmuştu. Belçika idari yapısı gereği farklı toplumlara ayrıldığı için bazı uygulamalar Flaman ve Valon toplumlarında farklılıklar göstermektedir. Flaman Bölgesinde TTK dersleri yukarıda sözü edilen 1958 yılındaki anlaşmadan hareketle 1977 yılında "Kendi dilinde eğitim ve kültür" (bu programa Belçika, Flaman bölgesinde kısaca OETC: Onderwijs in eigen taal en cultuur şeklinde gönderme yapılır.) başlarken, aynı yıl Brüksel ve Valon bölgesinde "Dillere ve Kültürlere Açılım" başlıklı bir program çerçevesinde başlamıştır (Bu programa Belçika, Valon bölgesinde kısaca OLC: d'Ouverture aux Langues et Aux Cultures şeklinde bir kısaltma ile gönderme yapılır). 1980 ve 1990 yılları arasında Flaman bölgesi eğitim sistemi içerisinde çokdilliliğe ve yabancı halkların kendi anadillerini kullanmalarına karşı daha ılımlı yaklaşımlar görülmektedir (Pulinx ve ark., 2015). Örneğin; o yıllarda Türklerin yoğun olarak yaşadığı Gent şehrinde, Gent Belediyesi Eğitim Müdürü Luc Heyerick'in desteğiyle ana dili olarak Türkçe dersleri resmi müfredat içerisinde veriliyor ve hatta Gent Belediyesi kendi bünyesinde Türkçe dersleri öğretmenleri bile istihdam ediyordu. Ancak ilerleyen yıllarda bu pozitif tutum politik yaklaşımların gölgesinde kalarak önemini yitirmiştir.

Brüksel-Valonya Federasyonu Eğitim bakanlığı web sayfasından alınan bilgilere göre, Brüksel-Valon bölgesinde uygulanmaya başlanan OLC programı 1997 yılında "Anadiller ve Kültürler" başlıklı bir programa çevrilerek Yunan, Türk, Fash, Portekizli ve İtalyan göçmen ailelerinin çocuklarını hedef kitle olarak alarak 1997-2000 yılları arasında uygulanmıştır. OLC programı 2001 yılında 2001-2005 yıllarını kapsayacak şekilde gözden geçirilerek uzatılmıştır. 2006 yılında ikili anlaşmalar şekline çevrilerek 2009 yılına kadar uzatılmıştır. 2008 yılından beri Romanya, 2009 yılından beri İspanya ve 2011 yılından beri de Çin bu program kapsamına alınmıştır. OLC programına katılmanın şartı Brüksel-Valon bölgesi ile bir ikili anlaşma imzalamaktır ve bu anlaşma her 5 yılda bir gözden geçirilerek yenilenmektedir.

Belçika Büyükelçiliği, Eğitim Müşavirliği ile iletişim yolu ile elde edilen resmi belgeler çerçevesinde TTK derslerinin bugününe bakıldığında Brüksel ve Valon bölgesinde TTK dersleri OLC programı kapsamında devam ederken Flaman bölgesinde TTK derslerinin devamlılığının 2014 yılında tehlikeye girdiği görülmektedir. İlk bakışta derslerin sonlandırılmasının eğitim ile ilgili olmayan bir gerekçesi varmış gibi bir algı yaratılmıştır. Türkiye tarafından görevlendirilerek Belçika'ya gönderilen TTK öğretmenlerinin yasal olarak Flaman bölgesinde istihdam ettirilmesine yönelik bir uygulama değişikliğine gidilmiştir ve bu Belçika'da 2012 yılında yapılan 6. Devlet reformundan kaynaklanan (Yetkiler Reformu) değişiklik ile ilişkilendirilmiştir. Bu reforma göre çalışma izni verme yetkisi eyaletlere devredilmiştir. Buna göre 1977 yılından beri Türkiye'den gönderilen TTK öğretmenlerine Belçika'da oturma izni almak için verilen "özel statü/diplomatik kimlik kartı" uygulamasına son verilmiş ve öğretmenlerin Belçika'ya gelen sıradan bir yabancı gibi oturdukları bölgelerdeki belediyelere başvuru yaparak oturma izni almaları söylenmiştir. Ancak Belçika'da belediyelerden oturma izni almanın ön şartı Belçika'da bir gelirin ve işvereniniz olduğunu belgelendirmektir ve TTK öğretmenleri Belçika Türk Büyükelçiliğine bağlı olarak görev yaptıkları ve gelirlerini resmi olarak Türkiye'den aldıkları için belediyelerin öğretmenlere oturma izni verme durumu söz konusu olmaktan çıkmıştır. 2014-2015 yılında Flaman Hükümeti ve Türkiye arasında imzalanan ek bir protokol ile TTK dersleri 2015 akademik yılı sonuna kadar devam etmiştir. Bu ek protokol

imzalanırken her iki taraf TTK derslerinin belediyeler bünyesinde, Flaman bölgesinde ikamet eden ve istihdam edilecek öğretmenler tarafından devam ettirileceği yönünde bir program hazırlayacaklarına dair fikir birliğine varmış ve bu anlaşmanın altına imza atmış olsa da bu makalenin hazırlandığı Ocak-Şubat 2019 döneminde hâlâ somut bir adım atılmadığı görülmüştür. Şu an için Flaman bölgesinde TTK dersleri T.C. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından desteklenen 'Anadolu Hafta Sonu Okulları Programı' çerçevesinde çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından sınırlı sayıda öğrencinin katılımı ile yürütülmektedir.

Görüşme bulguları

Yöntem bölümünde anlatıldığı gibi doküman analizini desteklemek amacıyla Belçika/Flaman bölgesinde TTK derslerine geçmişten günümüze ışık tutabilecek toplumsal rehber/rol model statüsündeki 5 eğitimciye sohbet tarzı görüşme sırasında aşağıdaki araştırma soruları yöneltilmiştir. Görüşmeler Ağustos 2018-Ocak 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

- a) "Belçika'daki TTK derslerinin başlama ve devam sürecine dair tecrübeleriniz ile ilişkili olarak neler biliyorsunuz/hatırlıyorsunuz?"
- b) "Yıllar içerisinde TTK derslerinin devamı sırasında ne tür kolaylık ve zorluklar ile karşılaştınız? Bu zorlukların nedeni sizce nelerdir?"
- c) "Belçika'daki TTK derslerinin geçmişine ve bugünkü durumuna bakarak geleceğine yönelik olarak öngörüleriniz nelerdir?"

Katılımcılara yöneltilen bu sorulara verilen cevaplardan ortaya çıkan temalar şöyledir:

-Kurumsal destek ve Türk toplumunun yaklaşımı: Görüşme yapılan 4 eğitimci de TTK derslerinin düzenlenmesinde kurumsal kabul ve desteğin önemine dikkat çekmiştir. Ancak sağlanan bu kurumsal desteğin her iki ülke tarafından eşit şekilde olması gerektiğini ve TTK derslerinin sadece öğretmen görevlendirmesi yapan Türkiye tarafından desteklenmesinin bu dersler için amaçlanan hedeflere ulaşmak konusunda yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Eğitimciler, TTK derslerinin hedef kitlesi olan Türk toplumunun bu derslere gösterdiği ilginin derslerin başlama ve devam sürecinde ana belirleyici olduğunu eklemişler. Ayrıca halkın derslere yeterince sahip çıkmadığını gözlemlediklerini söylemişlerdir.

- Belçika yönetiminin yıllar içerisinde TTK derslerine karşı değişen tutumu: Görüşmeler sırasında 1980 ve 1990 yılları arasında TTK derslerine bölge genelindeki pozitif yaklaşımın politikacıların eğitim, özellikle dil konusunu politik gündemlerine taşımalarından dolayı yön değiştirdiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Her seçim döneminde "ana dili" merkeze alınarak göçmen çocukların, özellikle Türk çocuklarının/Türk halkının 50 yıllık göç serüveninden sonra bile hala entegrasyon/asimilasyon ikilemi arasındaki gelgitleri tartışmalara konu olmaktadır. Katılımcılar bunun ülkenin/bölgenin yabancılara yönelik sistemli uygulanan bir ana dili eğitim politikası olmamasından kaynaklandığı görüşünde hemfikir olmuşlardır. Böyle bir bilimsel ve eğitsel bir program olmaması yönetime gelen partinin yaklaşımı ile ilişkili olarak sürekli değişiklik göstermektedir.

- Türkiye'ye yönelik uluslararası platformda oluşan olumsuz yaklaşımın TTK derslerinin düzenlenmesi konusunda yine olumsuz bir algı yaratması: Katılımcılar son yıllarda Türkiye'ye karşı oluşan negatif tutumun maalesef TTK derslerinin amaçları ile bağdaştırılarak bu derslerin devamlılığı üzerinde etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Politika uygulayıcıların sosyal kabul görmek adına aldıkları popülist kararlar önümüzdeki 10-20 yıl içerisinde Belçika'nın geleceğini oluşturacak olan Türk kökenli çocukların ana dili açısından sağlıklı yetişmesinin önünü kesmektedir.

- Kültürlerarası yaklaşımdan çok, milliyetçi yaklaşımın ön plana çıkması: Katılımcılar Belçika'nın kendine özel idari yapısından dolayı, milliyetçi yaklaşımla hazırlanmış bir TTK programının ülke genelinde kabul görmesinin zor olduğunu vurgulamışlardır. Böyle bir yaklaşımdan ziyade iki dilli ve iki kültürlü olmanın artı bir değer olduğunun vurgulandığı bir TTK programı daha çok tercih edilecektir. Kültürlerarasılığın yaratacağı geniş perspektifi edinmenin gençleri akademik anlamda kazanmak adına çok önemli olduğu belirtilmiştir.

- Çevre ülkelerde izlenen ana dili uygulamalarına benzerlik sağlama çabası: Belçika/Flaman bölgesi dil politikaları konusunda birçok açıdan Hollanda'yı izlemektedir. Mesela 1980-1990 yılları arasında TTK dersleri konusunda Hollanda'da daha ılımlı yaklaşımlar görülmekte idi. Ancak Hollanda'da 1990'lı yıllardan sonra sert bir değişim gösteren ana dili eğitimi politikası Belçika/Flaman bölgesinde de benzer değişikliklere yol açmıştır. Ana dili eğitimi politikası konusunda Belçika/Flaman bölgesi Almanya, Fransa gibi TTK derslerinin hâlen aktif olarak verildiği ülkeleri değil, Hollanda'ya benzer bir yol izlemektedir.

- Yapılandırılmamış halk talebi: Katılımcılar Belçika'daki özellikle Flaman bölgesindeki TTK derslerinin devamı konusunda halk talebinin ne denli önemli olduğunun altını çizmişlerdir. Her 4 katılımcı da görevleri gereği halk ile doğrudan temas halindedir. Hepsi de halkta TTK dersleri konusundaki isteğe işaret etmişlerdir. Ancak bu talebin sadece söz ve niyet ile sınırlı kalması, yapılandırılmamış bir halk talebi olması eğitim kurumlarının ve politika uygulayıcıların bu talebin farkına varamamasına neden olmaktadır. Toplumda halkı bu anlamda harekete geçirecek, talebin doğru şekilde anlaşılmasını sağlayacak rol modellere, dil aktivistlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Görüşme bulgularının doküman inceleme sonuçları ile tutarlı bir yapı gösterdiği dikkat çekmektedir. Belçika'da TTK derslerini etkileyecek şekilde alınan her karar doküman incelemesi bölümünde gösterilmiştir. Görüşmelerden çıkan temalarda doküman incelemesi yoluyla dikkat çekilen resmi uygulamalara yönelik alınan kararların toplumda nasıl yankı bulduğunu gösterecek niteliktedir.

Tartışma ve sonuç

Yukarıdaki verilen bilgiler ve dokümanlardan hareketle Belçika'da/Flaman bölgesinde ana dili olarak verilen TTK derslerinin sonlandırılmaya doğru gittiği görülmektedir. Aslında izlenen tablo Hollanda örnekleminde çok farklı değildir. Belçika gibi toplam nüfus içinde en yoğun göçmen topluluğu oluşturan gruplardan biri olan Türklerin ana dillerini korumak ve geliştirmek adına sistemli olarak alacakları TTK derslerinin önü yasal uygulamalarla kesilmektedir. Tüm dünyada ilgili literatürün ikidilliliğin avantajları üzerine sunduğu bilimsel araştırma sonuçlarını göz ardı ederek alınan bu kararlar ana dili Türkçe olan çocukların artırıcı ikidilli olma yönünde önünü kesmektedir. Bugün 3. nesil Türk gençlerinin yetiştiği Belçika bağlamında TTK derslerinin sonlandırılması ana dili Türkçe olan çocukların eksiltici ikidilli olması yönünde bir adımdır. Politika uygulayıcıların bilimsel gerçekler yerine siyasi kaygılarla hareket etmesi çok kültürlü toplumlarda ortaya çıkacak sağlıklı ortamları etkilemektedir. Politika uygulayıcıların ısrarla vurguladıkları kültürlerarasılık yaklaşımının gerçekçi olmadığı açıktır.

Her ne kadar politika uygulayıcılarının siyasi kaygıları TTK derslerinin sonlandırılması konusunda etkili olsa da asıl sorun dil gelişiminin başladığı ilk adım olan ev/aile ortamında başlamaktadır. Öncelikle ailelerin ikidilli çocuklarda dil gelişiminin özellikleri hakkında bilgi sahibi olması, okullarda çocuklara sık sık yöneltilen "başarısız" etiketlemesinin aslında birçok durumda çocuğun sadece toplum dilinde eksik kalmasından kaynaklandığının farkında olması gerekmektedir. Yani çocuğa toplumdilinde verilecek ek dil dersi ya da toplumdilini edinme sürecinde biraz sabır ve destek göstermenin çocuğun eğitim hayatının ve akademik başarısını doğrudan etkileyeceği gerçeğinin farkında olunması gerekmektedir. Göç alan ülkelerde ana diline yaklaşım, sadece onlara grup aidiyeti veren bir olgu olmanın dışında tutulmalıdır. Bu ortamda gelişen ikidillilik bilişsel, eğitsel ve bilimsel dayanakları olan bir ikidilliliktir ve doğru yaklaşımla hem göç toplumu için hem de bu toplumun içinde yaşadığı ülke adına önemli getirileri olacaktır. Belçika gibi 3 resmi dili olan çokdilli bir ülkede göçmen çokdilliliğe karşı geliştirilen negatif tutum dikkat çekicidir. 1960'lı yıllarda başlayan işçi göçü ile bağdaştırılarak düşünülen göçmen ikidilliliği göçün 50. senesinin kutlandığı Batı Avrupa ülkelerinde artık işçi sınıfına atfedilen bir ikidillilik olmaktan çıkmalıdır. 3. nesil Türkler hem eğitim hem meslek açısından daha farklı bir profil çizmeye başlamıştır.

Son zamanlarda araştırmalarda vurgulanan bir başka gerçek ise göçmen gruplara ana dili öğretiminin nasıl yapılması gerektiği konusundadır. Türkçenin göç ortamlarında etnikdilsel canlılık gösterdiği her ne kadar araştırmalarda gösterilmiş olsa da bu özellik özellikle konuşma becerisi ve ev ortamında Türkçe kullanımı ile sınırlı kalmaktadır. Bir dil sadece konuşma becerisinden meydana gelmemektedir. Eğer ana dili eğitimi yoluyla dört dil becerisi de desteklenmezse gerçek anlamda bir dil ediniminden söz etmek zor olacaktır. Ayrıca okuryazarlık becerilerinin ana dilde de desteklenmesi göç ortamlarında ortaya çıkan Türkçe ile standart Türkçe arasındaki farkı azaltmak açısından da önemlidir. Özellikle göç toplumlarında halkı birarada tutan en önemli etkenlerden ikisi din ve dildir. Ailelerin çocuklarının din eğitimi konusuna gösterdikleri hassasiyet maalesef ana dilleri olan Türkçeye karşı gösterilmemektedir. Dilin bir kültürel aktarım aracı olduğu göz ardı edilmektedir. Ya da Türk diline sadece konuşma becerisi açısından hâkim olmak dili bilmek olarak kabul edilmekte ve bu yüzden diğer dil becerilerinin geliştirilmesi önemsenmemektedir.

Kurumsal destek anlamında son yıllarda dikkat çekici bir gelişme Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB) tarafından Avrupa'da ana dili olarak Türkçe eğitimini desteklemek adına projelerin desteklenmesidir. Makalenin hazırlandığı dönemde Belçika'da bu program kapsamında desteklenmeye başlanmış birkaç proje bulunmaktadır. Bu olumlu adımların ses ve sonuç getirir olabilmesi için Türkçenin ana dili olarak/ikinci dil olarak edinildiği bağlamlarda aile, çocuk, öğretmen, kurum, materyal geliştirici, yaşanan ülke, bu konuyla ilgili akademisyenler gibi sürece dahil olan tüm paydaşların dahil olduğu bir eğitim programı geliştirilmelidir (Yağmur, 2010b). Türkiye'de eğitim alan tekdilli yetişen Türk çocukları için hazırlanmış olan TTK öğretim programları Avrupa'da ikidilli olarak büyüyen Türk çocuklarının eğitim ihtiyaçlarına hem içerik hem seviye olarak cevap verememektedir. Bu hem öğrenci kitlesi üzerinde hem öğretmenler hem de kurum üzerinde hayal kırıklıklarına ve motivasyon düşüklüğüne yol açmaktadır. Devlet açısından bakıldığında da ciddi bir maddi kayıp anlamına gelmektedir. Yapılması gereken şey ihtiyacın ortaya çıktığı, öğretim programının uygulanacağı bağlamın özelliklerini dikkate alarak o bağlamdaki paydaşlar ile bir öğretim programı hazırlamak ve uygulamaktır. Bu makalenin yazıldığı Ocak-Şubat 2019 döneminde Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü öncülüğünde hazırlanmış yeni bir TTK öğretim programı

hazırladığı ve bu programa paralel olarak materyal hazırlama sürecinin başladığı öğrenilmiştir (Aytaç, K. kişisel iletişim 6/2/2019). Ayrıca YTB tarafından desteklenmeye başlanan projelerde eğitim öğretim ekibinin yeterliği, uygulayacakları programın içeriği ve derslerin yapılacağı ortamlar çok önemlidir. İyi düşüncelerle başlanmış olan ve maddi manevi çok emek harcanan bu projelerden en üst düzeyde verim almak en yüksek hedef olmalıdır.

Kaynaklar

- Akıncı, M.A. (2007). Fransa'da Türkçe ana dili eğitimi ve iki dilli Türk çocuklarının dil becerileri, II. Avrupa Türk Dili Bilgi Şöleni'nde sunulmuş bildiri, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Söğütözü, Ankara, 5-6 Mayıs 2007.
- Akıncı, M.A. ve Jolly, A. (2010). Fransa'da Türkçe Öğretimi. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yeni Çalışmalar, 8. *Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu Bildirileri içinde*, 80-96.
- Akoglu, G. & Yagmur, K. (2016). First language skills of bilingual Turkish immigrant children growing up in a Dutch submersion context, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 19(6), 706-721.
- Altinkamış, F. ve Ağırdağ, O. (2014). Determinants of language use and attitudes among Turkish speakers. *BİLİG*, 70, 59-80.
- Backus, A. ve Yagmur, K. (2017). Differences in pragmatic skills between bilingual Turkish immigrant children in the Netherlands and monolingual peers. *International Journal of Bilingualism*, 1-14.
- Bezcioglu-Göktolga, İ. (2016). Hollanda'da yaşayan üçüncü nesil Türkçe-Hollandaca ikidilli çocukların ev-içi dil becerileri, *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 1-15.
- Cummins, J. (1991). Interdependence of first-and second-language proficiency in bilingual children. E. Bialystok (Ed.), *Language processing in bilingual children* (ss. 70-89). Cambridge: Cambridge University Press.
- Federation Wallonie-Bruxelles.(2017). Programme D'ouverture aux Langues et aux Cultures.Erişim adresi: <http://www.enseignement.be/index.php?page=27436>
- Fishman, J.A. (1972). *The sociology of language: An interdisciplinary social science approach to language in society*. Rowley, Massachusetts: Newbury House.
- Foster, M.A., Lambert, R., Abbott-Shim, M., McCarty, F. ve Franze, S. (2005). A model of home learning environment and social risk factors in relation to children's emergent literacy and social outcomes. *Early Childhood Research Quarterly*, 20, 13-36.
- Giles, H., Richard, Y., Bourhis, ve Donald, M. T. (1977). Towards a theory of language in ethnic group relations.. H. Giles (Ed.), *Language, Ethnicity and Intergroup Relations* (ss. 307-348). London: Academic Press.
- Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental Review*, 26, 55-88.
- Irmak, Y. (2016). Belçika'da Türkçe Öğretiminin Sorunları ve Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/12, 301-312.

- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Manço, U. ve Manço, A. (2017). Belçika'da çok dilli okul öncesi eğitim ve Türk kökenli göçmen çocuklarının durumu, İçinde: E. Esen ve H. Engin (ed.), *Bir Çocuk, İki Dil, Çift Diploma. İki Dilli Okul Öncesi Eğitim Programlarının Geliştirilmesi Üzerine Tartışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, ss:187-198.
- Marinis, T.ve Ozge, D (2010). Measuring the language abilities of Turkish-English bilingual children using TELD- 3-T. İçinde: Topbas, S. & Yavas, M. (Eds.). *Communication Disorders in Turkish in monolingual and multilingual settings Multilingual Matters*.
- Pulinx, R., Van Avermaet, P. ve Agirdag, O. (2015). Silencing linguistic diversity: the extent, the determinants and consequences of the monolingual beliefs of Flemish teachers, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 20(5), 542-556.
- Sarıkaya, H.S. (2014). Belçika Flaman Bölgesi Eğitim Sisteminde Türk Kökenli Çocukların Yaşadığı Temel Eğitim Sorunlarının İncelenmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/8, 246-260.
- Şen, Ü. (2016). İki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi: İlk öğretmenler ve ilk Türkçe dersi öğretim programı, Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi dergisi, 12(3), 1023-1036:
- Verhoeven, L. (2007). Early bilingualism, language transfer, and phonological transfer, and phonological awareness, *Applied Psycholinguistics*, 28, 425-439.
- Yağmur, K. (2006). Batı Avrupa'da Türkçe öğretiminin sorunları ve çözüm önerileri. *Tömer Dil Dergisi*, 134, 26-41.
- Yağmur, K. (2007). İkidilli çocukların dil becerilerinin ölçümü ve eşik kuramı. *Tömer Dil Dergisi*, 135, 60-75. 12 Yağmur, K. (2010a). Batı Avrupa'da Uygulanan Dil Politikaları Kapsamında Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi: *BİLİG*, 55, 221-242.
- Yağmur, K. (2010b). Türkçe ders kitaplarının üst düzey bilişsel geliştirme yeterliliği. H. Ülper, (Ed.) *Türkçe ders kitabı çözümlenmeleri*. (ss. 191-219). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yağmur, K. (2011). Does ethnolinguistic vitality theory account for the actual vitality of ethnic groups? A critical evaluation, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32(2), 110-121.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). Nitel araştırma yöntemleri, Seçkin Yayıncılık.